

Maan Suolan taustalla on eksegeettinen paradigma, jonka mukaan tekstillä ei ole vain yhtä kirjoittajan tarkoittamaa alkuperäistä merkitystä. Kirkon julistus on ollut alusta alkaen moniäänistä. Kirkollisen selityksiperinteen näkökulmasta tämä tieteellisen eksegetiikan lähtökohhta on haasteellinen, koska kirkon opetusvirkaan sitoutunut selittäjä joutuu aina sopeuttamaan sanomansa kirkon yhtenäiseen tunnustukseen ja Raamatun tulkinnan perinteeseen. Toisaalta kirkollisen tulkintahistorian moninaisuus ei vielä riitä perusteeksi sille, että tekstillä itsessään ei ole selvää teologista intentiota tai että sitä ei voisi tieteellisin metodein tavoittaa. Vaikka kullakin evankeliumilla on oma teologinen profiilinsa – joka toki voi olla jännitteissä suhteessa kirkon tunnustukseen – on muistettava, että myös kaanonin muodostuminen oli teologinen prosessi. Uudesta testamentista on siten mahdollista löytää wittgensteinilaista perheyhtäläisyyttä muistuttava teologinen koheesio. Ei ole sattumaa, että luemme kirkoissa Matteusta, Markusta, Luukasta ja Johannesta, mutta emme Tuomaan tai Filippuksen evankeliumeja. Uuden testamentin teologinen profiili ei ole välttämättä niin hajanainen kuin mitä *Maan Suolan* selityksen perusteella voisi päätellä.

Jeesuksen passio- ja ylösnousemuskertomukset muodostavat kirkon julistuksen ytimen. Näiltä osin selityksissä lukijaa ei ole raskautettu Jeesuksen kärsimyshistorian villemillä teorioilla. Kirkon tunnustuksen näkökulmasta *Maan Suola* hyödyttää saarnaajaa, joka etsii kirkon ylösnousemususkon historiallisesti kestävästä perustaa. Pääsiäisen tapahtumiin liittyvien tekstien selitykset osoittavat nykytutkimuksen valossa, miten tradition ja tulkinnan kehitys ei pysähtynyt kanonisiin teksteihin, vaan jatkui apokryfisessa kirjallisuudessa (esimerkiksi *Pietarin evankeliumi*) ja gnostilaisissa dialogeissa (esimerkiksi *Keskustelu Vapah-tajan kanssa*). Historiallisesti luotet-

tavan ytimen muodostavat varhaisen Jeesuksen seuraajien kokemukset ylösnouseen kohtaamisesta.

Maan Suola on oiva työväline saarnaan kuuluvan eksegeettisen analyysin valmistamisessa ja päivittämisessä, jos opinnoista on kulu- nut jo tovi tai jos tieteellisen eksegetiikan merkitys Sanan selittämisessä on avautunut vasta käytännön työn haasteissa. Monipuolinen Raamatun ulkopuolinen lähdemateriaali auttaa tekstin selittäjää jän- tevöittämään näkemystään, vaikka moninaisen lähdeaineiston jakami- nen kuulijoille itse saarnatilanteessa saattaa paremminkin hämmentää kuin selvittää kuulijoiden ymmär- rystä tekstistä. Tämä jäänee saarna-ajan pastoraalisen harkinnan piiriin. Kommentaarin kriittinen hyödyn- täminen edellyttää itsenäistä pe- rehtymistä lähdemateriaaliin, joka on koottuna kirjan lopussa olevaan luetteloon. Kasteeseen ja ehtoolliseen liittyvien kirkkovuoden tekstien kohdalla rituaalitutkimuksen ja kognitiivisten metodien tutkimus- lokset olisivat voineet tuoda uusia, kirkollisen kontekstin huomioivia näkökulmia näiden tekstien selittä- miseen – ehkäpä kommentaarisar- jan kolmas osa korjaa tätä puutetta.

Maan Suola oli ”koekäytössä” syksyllä Korson seurakunnan papistol- la, jonka jälkeen koko sarja päätet- tiin tilata seurakuntaan.

RISTO AUVINEN, TEOL. MAIST.

KIRSI VALKAMA, HANNE VON WEISSENBERG & NINA NIKKI (TOIM.)

Raamattu ja magia. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 110. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura 2016. 354 s.

Ovatko uskonto ja magia toisilleen vastakkaisia tapoja kommunikoida yliluonnollisten voimien kanssa vai onko kyse samasta ilmiöstä? Joukko pääosin Helsingin yliopiston Teologisen tiedekunnan tutkijoita etsii vastausta kysymykseen Raamatun syntyajan kontekstissa teoksessa *Raamattu ja magia*. Kirjassa magia ymmärretään nimenomaan tutkimuksessa käytetyksi käsitteeksi ja analyttiseksi työkaluksi, jonka avulla pyritään ymmärtämään uskonnollista ajattelua ja toimintaa ilman arvottavaa vastakkainasettelua. Magia yhtenä uskonnollisuuden ilmentymänä onkin viime vuosina ollut vilkkaan keskustelun kohde uskonnon ja historian tutkijoiden parissa. *Raamattu ja magia* tarjoaa monipuolisen ja asiantuntevan katsauksen aiheeseen.

Teoksen johdanto esittelee artikkeleiden lähtökohdat ja keskeisen sisällön teemoittain. Lukija saa seikkaperäisen kuvauksen kirjan lähtökohdista, annista ja keskeisimmistä teeseistä. Toimittajat korostavat, että lähtökohdana on uusimmassa tutkimuksessa vallitseva näkökulma magian ymmärtämiseen. Se pyrkii purkamaan viime vuosikymmeniin asti vaikuttanutta vastakkainasettelua ”oikean” uskonnon sekä ”vääristyneen” ja ”toisten” harjoittaman magian välillä. Tässä valossa lukijaa olisi palvellut nykyistä kattavampi tutkimushistorian esittely: esimerkiksi István Czachesz, Martti Nissinen ja Elisa Uusimäki viittaavat artikkeleissaan varhaisemman tutkimuksen teorioihin ja käsityksiin, mutta aiheen keskitetty ja perinpohjainen käsittely jää kirjasta puuttumaan.

Samoin itse magia-käsitteen kehittyminen on erittäin keskeinen aihe, jonka johdonmukainen käsitteily johdannossa tai omassa artikkelissaan olisi syventänyt koko kirjan teemaa ja tuonut siihen lisäulottuvuuden. Kirjoittajat korostavat magiaa tutkimuskäsitteenä, jonka perusteet luotiin reilut sata vuotta sitten; samalla puolustetaan sen käyttöä analyttisenä työkaluna huolimatta sen ulkopuolisesta näkökulmasta tarkastelun kohteena olevaan kulttuuriin nähden (etic-lähestymistapa). Paitsi että magia on uskonnotutkijoiden rakentama, Raamatun ajan kulttuurille vieras konstruktio, se on myös näiden kulttuurien itsensä hyödyn-tämä latautunut käsite, jonka kehitymistä ja käyttöä voidaan tarkastella emic-näkökulmasta.

Sana ”magia” juontuu muinais-persiaasta, jossa se viittasi Meedian ja sittemmin Persian valtakunnassa uskonnollisista veloitteista vastaneisiin ihmisiin. Kuten Hanna Tervanotko artikkelissaan huomauttaa, kreikkalainen historioitsija Herodotos viittaa termillä *magoi* sekä meedialaiseen heimoon että persialaisiin tulipappeihin. 400-luvun jälkipuolella eaa. (ei 500-luvulla kuten artikkelissa virheellisesti mainitaan) kirjoitaneen Herodotoksen jälkeen maagi tuli Kreikassa, samoin myöhemmin Rooman valtakunnan alueella, merkitemään paitsi rituaalista asiantuntijaa myös omaa etuaan tavoittelevaa, loitsuilla ja rituaaleilla petkuttavaa huijaria. Näin magia kehittyi jo hyvin varhain uskonnollista toiseutta luovaksi käsitteeksi, joka esiintyi vastakohtana ”oikealle” hurskaudelle ja jumalsuhteelle. Uskonto siinä merkityksessä kuin me sen ymmärrämme oli antiikin aikana vielä pitkälti kehittymätön käsite. Tämä magiaan liittyvän negatiivisen diskurssin rakentuminen Raamatun ajan lähteissä jää kirjassa valitettavan vähälle huomiolle. Ongelmallista on myös se, että moni kirjoittaja käyttää vähintään yhtä arvolatautunutta ja monitulkin-taista taikauskon käsitettä määrittelemättä sitä tarkemmin.

Tästä huolimatta kirjan paras antia on sen tarjoamien näkökulmien moninaisuus. Osa artikkeleista keskittyy tietyn ilmiön kuvaamiseen ja kartoittamiseen lähteissä, osassa esitellään nykytutkimuksen näkökulmia ja sovelletaan niitä rajattuun lähdemateriaaliin. István Czachesz esittää artikkelissa ”Magia ja mieli: Miksi meidän täytyy tutkia magiaa ja miksi sen [*sic*] on ajankohtaista raamatuntutkimukselle?” kirjan lähtökohtana toimivan määritelmän magialle. Se on toimintaa, jolla on rituaalista vaikuttavuutta. Tämän toimivuutta selitetään erilaisin teorioin. Sen oletetut toimintamekanismit ja tulokset voidaan nykytieteen avulla osoittaa pätemättömiksi. Czachesz myös esittelee keskeisiä kognitiivisia mekanismeja, jotka tukevat maagista ajattelua. Erilaiset ihmismielen prosesseihin liittyvät tutkimukset ja havainnot ovatkin viime vuosina rikastuttaneet paitsi uskonnotutkimusta myös ihmistieteitä yleisesti. Artikkelit toimii hyvänä johdatuksena aiheeseen oman näkökulmansa kautta.

Artikkelissa ”Magia Vanhassa testamentissa” Martti Nissinen purkaa osaltaan magian ja uskonnon välistä juopaa korostamalla niitä rinnakkaisina ilmiöinä. Samalla hän painottaa muinaisraailaisten käytäntöjen yhteyttä muihin muinaisen Lähi-idän ja Välimeren piiriin uskonnollis-maagisiin toimintatapoihin. Paralleleja ja vertailukohtia onkin helppo löytää löytää Vanhasta testamentista nostetuille erimerkeille. Niin syntipukki-kuin puhdistautumisrituaalit olivat vakiintuneita käytäntöjä kreikkalaisten parissa, ja kuten Jumala neuvoo Moosekselle parantavan käärmeen-kuvan valmistamisen (Num. 21:4–9, s. 57), Odysseus saa *Iliiaan* mukaan (Hom. *Il.* 10.287, 292) Hermes-jumalalta ohjeet, kuinka välttää Kirken katalat taikakeinot voimallisen yrtin, lääkkeen tai taikajuoman avulla (kreikan monimerkityksinen *farmakon*). Homeroksesta lähtien on myös selvää kielteisenä pidetyn magian eli ”noituuden” sukupuolittuminen naiseen. Näin on Nissisen mukaan myös

Vanhan testamentin teksteissä. Nissinen argumentoi magian erottamista divinaatiosta sekä päämääriltään että toimintatavoiltaan. Kreikkalaisessa ajattelussa ero näiden käytäntöjen välillä oli ainakin ajatuksellisesti selvä. Ratkaisevaa onkin juuri Nissisen toteama ero hyväksyttävän magian ja potentiaalisesti yhtä tehokkaan ”väärän” magian välillä: jälkimmäisen harjoittajilla ei ole kirjoittajan tai eliitin näkökulmasta toimilleen legitimi-teettiä.

Hanna Tervanotko kartoittaa artikkelissa ”Maagit ja tietäjät? Vertailtava näkökulma antiikin enteiden selittäjiin, unentulkitsijoihin ja loitsijoihin Vanhassa testamentissa ja antiikin kreikkalaisissa kirjoituksissa” juuri kaivattuja kulttuurisia yhteyksiä ja eroja Raamatun tekstien ja muiden antiikin kulttuurien välillä. Tervanotko ei kuitenkaan selkeästi ilmaise, miksi vertailukohdiksi ovat valikoituneet juuri kreikkalaisten tekstien *magoi* ja Vanhan testamentin *khartom*. Ilmeisesti yhtymäkohtana toimii molempien ulkopuolinen, vierasmaalainen status tekstin kirjoittajien näkökulmasta. Tämä toimii Herodotoksen *Historiateoksen* kohdalla, mutta vertailukelpoisuus kärsii, kun otetaan huomioon, että aina 500-luvulta, filosofi Herakleitoksesta lähtien – jonka Tervanotko sivuuttaa – *magoi* oli useammin halventava lyömäase kreikkalaisten keskinäisessä uskonnollisessa vallankäytössä kuin käsite, jolla viitattiin tiettyyn etniseen ryhmään tai sen toimijoihin. Kulttuuriset vaikutteet ovat edelleen esillä Izaak de Hulsterin ja Sanna Saaren artikkelissa, jossa kartoitetaan juutalais-kristillisessä traditiossa esiintyvien siivekkäiden olemtojen yhteyksiä Lähi-idän ja itäisen Välimeren esineellisessä jäämistössä kuvattuihin vastaaviin hahmoihin.

Kaikissa artikkeleissa magian käsitettä suhteessa esiteltyyn lähdeaineistoon ei problematisoida tai käsitellä lainkaan, mitä voi pitää hienoisena puutteena. Esimerkiksi Rick Bonnie esittelee artikkelissaan bysanttilaisajan synagogien lattia-

mosaiikkeja, joissa kuvataan Helios-ta ja eläinrataa. Sinällään mielenkiintoisen motiivin valinnan perusteita pohditaan, mutta varsinaista yhteyttä magiaan Bonnie ei tuo esille. Parhaiten kirjan tekstit toimivatkin kokonaisuutena, jolloin eri näkökulmat täydentävät toisiaan. Esimerkiksi Kirsi Valkaman ”Siunauksia ja kirouksia rautakauden Juudan haudoissa ja amuleteissa” on yleisluontoinen esitys löydetystä arkeologisesta materiaalista, kun taas Jutta Jokiranta käsittelee artikkelissaan monipuolisesti siunaamista ja sen tulkintaa maagiseksi toiminnaksi Jesper Sørensenin magiasta esittämän kognitiivisen teorian valossa. Jokirannan selvittämää teoreettista taustaa vasten lukija voi peilata myös Valkaman materiaalia sekä Elisa Uusimäen esittelemiä siunauksia ja kirouksia Heparalaisessa Raamatussa, Qumranin teksteissä sekä Uudessa testamentissa.

Vastaavasti Hanne von Weissenbergin artikkeli ”Henkiolennot Raamatussa ja Qumranin teksteissä” kannattaa lukea yhdessä Mika Pajusen ja Anna-Liisa Tolosen tekstien kanssa, jotta yliluonnollisten toimijoiden ja maagisten vaikuttamispyrkimysten suhde hahmottuu syvällisesti. Pajunen käsittelee tekstissään pyrkimyksiä torjua pahoja henkiä psalmien, manausten ja suojelurukousten avulla myöhäisen Toisen temppelin ajan juutalaisuudessa, Tolonen sitä, kuinka Toisessa makkabilaiskirjassa kuvataan pyrkimyksiä vaikuttaa taivaallisiin voimiin rukouksella. Hän päätyy pitämään kuvattuja rukouksia vallankäytön muotona, johon liittyy maaginen ulottuvuus.

Raamattu ja magia -teoksen tarjoamista näkökulmista kannattaa mainita vielä Risto Uron esittelemä rituaalitutkimuksen näkökulma Jeesuksen toimintaan parantajana. Parantamisrituaalissa sen toimittaja pyrkii saamaan rituaalin kohteena olevassa patientissa aikaan havaittavan muutoksen, mikä vastaa magian yhtenä määrittelyperusteena pidettyä rituaalista vaikuttavuutta.

Jeesus hyödynsi lukuisia eri kulttuureista tunnettuja rituaalisen parantamisen muotoja, kuten kosketusmagiaa ja henkipossession aiheuttamaa transsia. Jeesuksen elinympäristössä vallalla olleet käsitykset henkiolentojen vaikutuksesta ihmisiin olivat olennainen osa hänen parannustoimintaansa, ja Jeesuksen herkkyyks sairauksien psykososiaalisille tekijöille voi osittain selittää hänen menestystään parantajana. Rituaalinen näkökulma on esillä myös Vojtěch Kašen artikkelissa, jossa hän hyödyntää monipuolisesti ritualisaatioon liittyviä kognitiivisia teorioita tarkastellessaan Paavaliin Ensimmäisessä korinttilaiskirjeessä kuvaamaa ehtoolisen viettoa.

Kaiken kaikkiaan *Raamattu ja magia* tarjoaa mielenkiintoisen ja ajatuksia herättävän katsauksen kysymykseen uskonnon ja magian suhteesta muinaisten israelilaisten ja varhaisten kristittyjen parissa. Kirja olisi hyötynyt huolellisemmasta viimeistelystä, sillä paikoitellen tekstejä vaivaavat lyönti- ja kirjoitusvirheet. Czacheszin artikkelin bibliografiasta puuttuu useita tutkimuksia, joihin tekstissä viitataan, kun taas Katri Saarelainen esittelee bibliografiassaan kirjallisuutta, johon hän ei artikkelissa suoraan viittaa. Teoksessa esitelty tutkimuskirjallisuus on kautta linjan ajantasaisista; toiset kirjoittajat hyödyntävät tutkimuksia hyvinkin laajasti, toiset viittaavat vain keskeisiin teoksiin.

Asiantuntevat ja nykytutkimuksen kehityslinjoihin tukeutuvat artikkelit tarjoavat oivan suomenkielisen lähtökohdan keskustelulle uskonnon ja magian häilyvistä rajoista. Selkeästi ja mukaansatempaavasti kirjoitettu sekä tinkimättömästi ja johdonmukaisesti argumentoitu kirja on tärkeää luettavaa sille, joka haluaa tutkia muinaisen Lähi-idän ja Välimeren alueen magiaa ja uskontoa. Se on helposti lähestyttävä perusteos kaikille aiheesta kiinnostuneille ja haastaa lukijan tarkastelemaan omia ennakkokäsityksiään.

MARIKA RAUHALA, FIL. TRI

VICTOR H. MATTHEWS

The Cultural World of the Bible: An Illustrated Guide to Manners and Customs. Fourth edition. Grand Rapids, MI: Baker Academic 2015. 318 s.

Victor Matthews'n teokselle *The Cultural World of the Bible* on ilmestynyt ollu tilausta, sillä viimeisin versio on alkujaan vuonna 1988 ilmestynen teoksen neljäs tekstilaitos, jota on päivitetty viimeisimmän tutkimuksen valossa. Kirja on laadittu ajatellen paitsi yliopistoissa tapahtuvaa eksegetiikan opetusta myös yksityistä opiskelua. Sen sisältö ja pedagogisesti valvutun luonne täyttävätkin oppikirjan vaatimukset erinomaisesti: varsinaisen leipätekstin ja kiinnostavien tietoisuuksien ohella teos sisältää luokahuoneeseen sopivia keskustelukysymyksiä, hyödyllisen ja selkeän sanaston, kommentteilla varustetun kirjallisuusluettelon, neljä erityyppistä indeksiä ja runsaasti kuvia Raamatun ajan kulttuurin kannalta keskeisistä paikoista ja muinaisista artefakteista. Visuaalisen aineiston käyttö havainnollistaa tekstiosuutta ja syventää lukijan ymmärrystä käsitellyistä aiheista, joskin kuvat on harmillisesti sijoitettu viinottain ruskeameleeratuille sivuille. Näin yleisvaikutelma ei valitettavasti ole rento vaan hieman sekava.

Teos alkaa yleisellä johdannolla, jossa Matthews pohtii kriittisesti, millaisen aineiston (tekstit ja arkeologia) avulla ja minkälaisia metodeja (erityisesti tekstitutkimus, arkeologia, maantiede, sosiologia ja taidehistoria) hyödyntäen on mahdollista hankkia tietoa siitä, miten Raamatun ajan ihmiset elivät ja minkälaisia tapoja heillä oli. Kirjoittaja kommentoi Palestiinan alueen maantiedettä ja eri maantieteellisiin ja etnisiin termeihin liittyviä poliittisia vivahteita, jotka Raamatun maailmaa tutkivan on hyvä tiedostaa. Näitä termejä ovat esimerkiksi Israel, Palestiina, Syyria-Palestiina, israelilainen ja